

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (2), 386-389

Geliş Tarihi:26.11.2021 Kabul Tarihi:26.11.2021

Yayın: 2021 Yayın Tarihi:30.11.2021

ISSN
2547-989X

Kitap Tanıtımı

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

DR. MAHMUT PEHLİVAN, HAYAŞA
(M.Ö. XV-XIII Yüzyıllarda Kuzey-Doğu Anadolu)

Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1990, 54 S.

Selma PEHLİVAN*

* Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, selmap@sakarya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3182-2683>, Sakarya, Türkiye.

M.Ö. XV. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'nun kuzey doğusunda tarih sahnesine çıkan Hayaşa-Azzi Krallığı, Doğu Anadolu tarihi açısından mühim bir yer işgal etmektedir. Siyasi tarihi ve toplumsal yapılarına dair bilgilerimiz Boğazköy'de ortaya çıkarılan çiviyazısı tabletlerden elde edilen verilere yani Hitit belgelerine dayanmaktadır. Hayaşa'dan bahseden bu belgeler Doğu Anadolu ile ilgili en eski kayıtlar olma özelliğini taşır. Bu çevrenin tarihinde ortaya çıktığı varsayılan karanlık çağ, Hayaşa Krallığının siyasi ve kültürel faaliyetleri ile kısmen doldurulabilmiştir. Dr. Mahmut Pehlivan'ın Atatürk Üniversitesi yayınlarından çıkan Hayaşa (M.Ö. XV-XIII Yüzyıllarda Kuzey-Doğu Anadolu) isimli çalışması 20×28 ebatlarında toplam 54 sayfa olup giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Hayaşa'dan bahseden Hitit kaynakları ile Hayaşa ile ilgili eserlerden bahsedilmiştir.

Hayaşa-Hitit ilişkileri konusundaki en eski kayıtlar, Murşili II. zamanında kaleme alınmış olup, daha çok Tuthalya III ve Suppiluliuma I'nın elde ettikleri başarıları dile getirmesi ile öğrendiklerimizden oluşmaktadır. Tuthalya III'nın son yıllarda Hayaşalılar bir lider etrafında toplanarak Hititlerin önemli merkezlerinden bir olan Şamuha'nın kapılarına kadar dayanmışlardı. Hititler Tuthalya III'nın ölümü üzerine Hattuşaş'ta meydana gelen taht kavgalarına bağlı olarak hayati tehlike atlatmış, Suppiluliuma I'nın ilk yıllarında Anadolu'nun çeşitli yörelerinde bulunan krallıklar veya beylikler Hitit ülkesini ele geçirmeye koyulmuşlardı. Savaş araları ve piyade birliklerinden oluşan Hayaşa ordusu yaklaşık yüz elli yıl boyunca Hitit krallığının çekindiği, çeşitli önlemler almak zorunda kaldığı bir güç olarak gözükmektedir. Mahmut Pehlivan Şuppiluliuma I ve Murşili II dönemlerindeki gelişmeleri yer aldığı kaynakları izah etmektedir. "Hayaşa'yla İlgili Yeni Eserler" başlığı altında ise E. Forrer, B. Hrozný, A. Geotze, J. Garstang, E. Cavaignac, H. G. Güterbsock ve O. R. Gurney başta olmak üzere bazı bilim adamlarının yayınlarına yer vermiştir.

Hayaşa tarihinin ayrıntılarına geçmeden önce birinci bölüme Hayaşa'nın lokasyonu ile ilgili görüşleri ele alarak başlamıştır. Hitit kayıtlarında onunla adı geçen Azzi'nin tanımını, aralarındaki yakın-uzak ilişkilerini ve daha önemlisi Hayaşa'nın lokalizasyon konusunu belli bir metot dahilinde incelemiştir. Hayaşa'nın siyasi ve sosyo-ekonomik yapısını araştıranların karşılaştıkları problemlerden birini de Azzi'nin teşkil ettiğini belirten Pehlivan, Azzi'nin Hayaşa ülkesinin bir parçası olduğunu

söyleyerek Azzi'yi Kummaha (Kemah) ve Aripşa (Giresun) arasındaki topraklara konumlandırmaktadır. Bu alan aynı zamanda Hayaşa-Kaşka ve Hayaşa-Hitit sınır bölgesini oluşturmaktadır. Hayaşa'nın konumu hakkındaki görüşleri ise üç ana başlık altında toplayarak incelemektedir.

Hayaşa'nın siyasi tarihinin ele alındığı ikinci bölümde Karanni Dönemi, Mariya Dönemi, Hukkana Dönemi ve Anniya Dönemleri izah edilmiştir. M.Ö. II bin yılı ortalarına kadar kendilerini rahatsız edecek, yaşamlarını tehlikeye düşürecek olaylar meydana gelmediği için bu dağınık veya bağımsız gruplar şeklinde belirli bir merkez ve lider etrafında toparlanma ihtiyacı duymadan yaşamışlardır. Ancak gerek insan gerekse araç-gereç ve silah bakımından yeterli potansiyele sahip olduklarına inandıklarında Hitit topraklarına saldırıda bulunmaya başlamışlardır. Zaman zaman Ortu-Karadeniz sahilinde yerleşmiş olan ve tarihleri boyunca Hititlerle mücadeleyi adeta milli politika haline getirmiş bulunan Kaşkalarla birlikte hareket etmişlerdir. Hayaşalılar Karanni adlı bir lider etrafında birleşerek meydana getirdikleri hatırı sayılır ordularıyla güney-batı yönünde Hitit topraklarına girmiş, Şamuha'nın kapılmasına dayanmışlardır. Hititler için büyük önem taşıyan Şamuha şehrinin Hayaşa kuşatmasından kurtarılması için Hayaşa-Hitit tarihindeki ilk büyük hesaplaşma Kummaha Savaşı ile gerçekleşmiştir.

Kummaha Savaşı'nın sonucu ve Karanni ve Hayaşa ordusunun Hititler karşısındaki durumu hakkında kesin bir hüküm verilemediğini belirten Dr. Mahmut Pehlivan, belki de Karanni'nin savaş sırasında hayatını kaybetmiş olabileceğini söylemektedir. Bundan sonraki dönem Mariya Dönemi olarak ifade edilmiştir. Savaştan sonra kralın yerine geçen Mariya ile ilgili tartışmaları izah etmeye çalışmıştır. Pehlivan, bu konuda araştırmacıların görüşlerini değerlendirerek Kummaha Savaşı'ndan sonra Hititlerin istediği ve sözü geçen bir kişi olarak Mariya'nın Hayaşa tahtına oturduğunu söyler. Yıllarca mücadele halinde olan Hayaşa-Hitit ilişkilerini düzeltmek için Hattuşaş'ta bulunduğu sırada kral tarafından Mariya idam edildi. Bu olayın akabinde Hattuşaş'ta meydana gelen anlaşmazlıklar Şuppiluliuma'nın yasal olmayan yolla tahta çıkması anlaşmalarla Hitit devletine bağlı bulunanlar da dahil olmak üzere Anadolu'daki birçok krallık veya prenslik ayaklanarak dört bir yandan Hitit topraklarına saldırmışlardır. Mariya'nın Hitit başkentinde öldürülmesini unutmayan Hayaşalılar

da bu karışık ortamdan istifade ederek harekete geçtiler. Bu dönemdeki Hayaşa-Hitit ilişkileri siyasi bir evlilik ve ona bağlı yapılan dostluk anlaşmasıyla nihayete erecekti. Hukkana Antlaşması'yla karşılıklı güven ve saldırmazlık sağlanmış aynı zamanda Hitit kralı kız kardeşini Hayaşalı Hukkana ile evlendirerek akrabalık bağı kurmuştur. Bu bölümde Mahmut Pehlivan Hukkana Anlaşması'ndan detaylı olarak bahsetmektedir.

“Anlaşmayı birkaç cümle ile özetleyecek olursak: Hayaşa ülkesi ve Hukkana'nın Hitit devletine sadık kalmayı, vergi vermeyi, gerektiğinde askeri yardımda bulunmayı taahhüt ettiğini, buna karşılık Hitit kralının da onları ve ailelerini dış düşmanlara karşı korumayı, egemenliklerinin devamını sağlamayı kabul ettiğini söyleyebiliriz.” (Pehlivan,1990:46).

Hukkana Antlaşması ile Hititler ile Hayaşalılar arasında elli yılı aşkın bir dostluk ve saldırmazlık dönemi de başlamış oldu. Ancak sorun çıkarmayan bu ülke dolayısıyla Hitit kayıtlarına da girmemiş oldu. Hitit prensesi ile evlenip tahta çıkmayı emniyet altına alan Hukkana'nın ne kadar hüküm sürdüğü, kendisinden sonra çocuğunun yönetimi ele alıp almadığı konularını izah etmek güçleşmiştir. Murşili II. tahta çıktığı ilk yıllarda Hukkana'nın soyundan gelmediği anlaşılan Anniya, Hayaşa'da yönetimi ele geçirmeyi başarmıştır. Murşili II M.Ö. 1337'de başlamak üzere yaptığı Hayaşa seferlerinden ancak M.Ö. 1333'te yaptığı son seferde sonuç almıştır. Art arda yapılan planlı seferlerden sonra Hayaşa, Hititler için problem olmaktan çıkmıştır. M.Ö. III. binde Doğu Anadolu'da egemen olan Hurrilerle Hayaşalıların aynı soydan geldiğine dair herhangi bir tereddüt yoktur. Hurrilerin toplumsal yapısı ve hayat tarzının Hayaşa'da da devam ettiği görülmektedir. Hurriler, yüzyıllar boyu Doğu Anadolu topraklarında sürdürdükleri her türlü mirası ve kültürel geleneği kendilerinden sonra gelen Hayaşalılara devretmişlerdir.

Son yıllarda bazı çevrelerce yürütülmekte olan sübjektif değerlendirme ve yayınların aksine Hayaşalılar, Hurrilerin mirasını M. Ö. XIII. Yüzyıl Doğu Anadolu'suna taşıyan Asya kökenli bir toplum olarak kabul edilebilirler. Hai, Hayastan veya benzeri isimlendirmelerle gerçek dışı bazı tarihi olguların yaratılması çabalarına karşılık, Hayaşa insanıyla Ermenilerin hiçbir etnik, tarihi ve kültürel bağı bulunmamaktadır. Sonuç olarak Ermeni tezlerinin tarihi temellerden yoksun olduğunu Dr. Mahmut Pehlivan'ın detaylı literatür taraması ve arkeolojik verilere dayanarak hazırladığı bu çalışması ile kanıtladığı görülmektedir.